

Záchova a proměnlivost

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[1995](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[1995](#)

- ◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 2. 9. 1995
- ◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 2. 9. 1995

Záchova a proměnlivost

Každý biologický druh, každá rasa či varieta je charakterizována jistou svou proměnlivostí, pokud jde o jednotlivce. Právě tato proměnlivost může být vyjádřena zmíněnou gaussovou křivkou. Z té lze vyčíst normalitu ve smyslu průměrnosti, ale nelze z ní vyčíst, kterým směrem se vrchol bude pohybovat a do jaké míry může tento posun být perspektivní. Variabilita jednotlivců je pouze předpokladem vývoje, ale sám vývoj a jeho směřování nejsou založeny na této variabilitě – a tím méně na okolnostech, i když bez nějakých okolností ani respektu k nim to samozřejmě nikdy možné není. Předpoklad, že rozhodujícím nebo dokonce jediným skutečným faktorem vývoje jsou okolnosti a podmínky, je naivní a primitivní; okolnosti, tj. proměňující se podmínky mohou fungovat jako jeden ze stimulů a nepochybně vždycky fungují jako meze, „mantinely“, ale nemohou být ničím opravdu významným a směrodatným, neboť vývoj nespočívá jen v přizpůsobení měnícím se okolnostem. Přizpůsobení je pouze pomocnou formou přežití, vskutku rozhodující jsou nové vynálezy (jako je např. teplokrevnost a termoregulace, placenta nebo relativní osamostatnění rozvoje mozku apod.). Předpoklad původní náhodnosti takových vynálezů sám o sobě neobstojí, uvažíme-li neobyčejně dlouhodobé vývojové trendy. Ještě méně však obstojí teorie tzv. zákonitostí. Potřebujeme teorii, která by dovedla postihnout souhru setrvačností (tzv. kauzálních řetězců), kontingencí (tzv. náhodností) a tentativních, avšak dlouhodobě „tvořivých“ vývojových trendů, které nelze redukovat ani na kauzalitu, ani na náhodnost, ale ani na jejich kombinaci.

Do jisté míry analogická je situace ve společnosti a v dějinách, ale vyznačuje se něčím navíc: dominantní úlohu tu stále víc přebírá – díky rozvoji mozku – vědomí a s ním přechetné informace nového typu, totiž informace předávané sociálně (tj. učním a zprostředkovaným věděním), nikoliv pouze biologicky (geneticky). To má zároveň epochální důsledky pro vytváření okrajů či „krajností“ zcela nového typu: „okraje“ gaussovy křivky už nejsou jen umělým a nadto okrajovým výrazem („objektem“) nějakého „objektivně“ sledovatelného přesunu jejího vrcholu, přestávají být jen lidskou formulí, matematickým modelem, ale jako „skutečnost“ dovedou samy sebe (jakožto „menšiny“, ale někdy atraktivností svého počínání i větší nebo menší část širších vrstev nějakého society) organizovat v nové, samostatné společenství. Vzniká nový jev, totiž fenomén více nebo méně zorganizovaných elit a subelit (protože téměř vždy nějak spjatých se širší základnou), které dovedou za jistých podmínek aktivně posouvat ne-li vrchol křivky, tedy přinejmenším produktivitu a celkovou efektivitu konkrétního společenství v soutěži s jinými společenstvími, jejichž genetická báze není odlišná (tedy: založit start jakési nové „křivce“ či „subkřivce“). Vznikají tak kulturní a civilizační super-organismy či spíše pseudo-organismy s rychle narůstající vnitřní strukturovaností a komplikovaností, která se často dosti brzy začíná emancipovat a vymkne se (dočasně nebo trvale) z kontroly a dokonce i plného uvědomění příslušných elit. První základní obranou proti rozvojovým nerovnovážnostem a anomáliím je na jedné straně vypracování podrobnějších a promyšlenějších pravidel, na druhé straně nejrůznější formy administrativní evidence a kontroly, založené na shromažďování nezbytných informací a pak na vydávání různých příkazů a nařízení, jež nastupují na místě starších, nyní již oslabených nebo málo účinných „zvyklostí“. Změny tu pak již nejsou jen samovolné a jejich výsledky se neupevňují jenom experimentálně, tj. praktickým – a ostatně i málo nebo špatně kontrolovaným – fungováním (takové experimenty často ani nejsou možné), nýbrž na základě mýtů nebo později ideologií, s postupem času se stále více opírajících o více méně rozsáhlé zkušenosti a vědomosti „odborné“. Samo „odbornictví“ představuje společensky opět jakousi stále znovu se utvářející a obnovující elitu, kdysi dávno kněžskou a královskou, dnes politickou a vědeckou.

(Písek, 950902-8.)